

ข้อสังเกตจากงานมหกรรมชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

อติตา สุนทรโรทก

มหกรรมชนเผ่าพื้นเมืองซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 28-30 พฤศจิกายน 2557 ณ วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จ.ตาก เป็นการรวบรวมองค์กร/เครือข่ายกิจกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มารวมตัวกันในนามเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย(คชท.) ผู้เขียนสนใจศึกษากระบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองฯ ซึ่งจากเอกสาร ระบุว่าตั้งขึ้น “เพื่อเป็นพื้นที่เรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและประสบการณ์ร่วมกัน และรณรงค์ให้รัฐและสาธารณชนเกิดการยอมรับและเคารพสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง” จากการสนทนาและสังเกตกิจกรรมต่างๆ ผู้เขียนเห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้าร่วมงานมหกรรมชนเผ่าพื้นเมืองฯ มีความต่างกันบางประการที่น่าสนใจ กลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มมีตำแหน่งแห่งที่ที่ได้รับการยอมรับเป็นพลเมืองอยู่แล้ว ขณะที่บางกลุ่มยังต่อสู้เรียกร้องสิทธิการเป็นพลเมืองอยู่ หรือบางกลุ่มมีปัญหาอันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐ เป็นต้น ดังนั้นบทความชิ้นนี้จึงจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ร่วมกิจกรรมออกเป็นกลุ่มโดยพิจารณาจากที่มาของ “การเป็นกลุ่มชาติพันธุ์” และการเข้าร่วมรวมตัวกันในนาม “เครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย” โดยพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้มี “เหตุผล/แรงจูงใจ” ในการเข้าร่วมเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยไม่เหมือนกัน และแบ่งได้ดังนี้

1. กลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาชาวเขาของรัฐ ด้วยถูกมองว่าการตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิตของพวกเขาก่อให้เกิดปัญหาด้านทรัพยากรป่าไม้และแหล่งน้ำ รวมทั้งความมั่นคงของชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวนี้มี 6 กลุ่ม ได้แก่ ม้ง กะเหรี่ยง ลahu เมียน อาข่า และลีซู ทั้งหมดกลุ่มนี้เป็นกลุ่มแรกๆ ที่รวมตัวกันดำเนินกิจกรรมเคลื่อนไหวในฐานะ “กลุ่มชาติพันธุ์” ที่มีรูปแบบวัฒนธรรมของตนเอง ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้มีกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมการเคลื่อนไหวทั้งด้านสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ เกิดเป็นสมาคมและเครือข่ายต่างๆ ทั้งในระดับภายในกลุ่มชาติพันธุ์และระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น

เครือข่ายอิวเมียนในประเทศไทย ซึ่งนางสาวไหนดคร แช่ว่าง รองประธานเครือข่ายฯ เล่าถึงกิจกรรมด้านวัฒนธรรมของเครือข่ายอิวเมียนฯว่า ได้สร้าง “ศาลเจ้า” ขึ้นเพื่อเป็นศูนย์วัฒนธรรมและการเรียนรู้ศาสนาความเชื่อของเมียน โดยเปิดทำการประชาสัมพันธ์ในวันที่ 7 ธันวาคม 2557

เครือข่ายเมียนจังหวัดพะเยา มี ดต.จิรศักดิ์ เรืองนารถ เป็นประธาน ในตำบลร่มเย็นมีหมู่บ้าน
เมียนที่เป็นทางการ 5 หมู่ และบ้านหมู่ 7 ที่ ดต.จิรศักดิ์ อาศัยอยู่นั้นตั้งอยู่ในที่ราบ ห่างจากตัวอำเภอ
ประมาณ 8 กิโลเมตร มีบ้าน 90-100 หลังคาเรือน

เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ(คกน.) เป็นองค์กรชาวบ้านที่รวมตัวกันเมื่อปี พ.ศ.2537 สมาชิก
ส่วนใหญ่เป็นชุมชนปกากะญอและมีบางส่วนเป็นกะเหรี่ยงโปว์ อยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ 3 จังหวัดคือ
เชียงใหม่ เชียงรายและลำปาง (จากเอกสารศูนย์ฝึกการเรือนรัฐชนเผ่าปกากะญอ)

เครือข่ายสตรีชนเผ่าแห่งประเทศไทย ตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2546 มี 10 ชนเผ่า วัตถุประสงค์เรื่องการถูกเลือก
ปฏิบัติ สมาชิกของเครือข่ายอยู่ในคณะทำงานมหกรรม(กุลสุวารักษ์ ปู๋ย ให้ข้อมูล)

มูลนิธิชนเผ่าพื้นเมืองเพื่อการศึกษาและสิ่งแวดล้อม ในงานมหกรรมครั้งนี้ได้จัดหุ้มแสดงผลงาน
การสำรวจสภาพแวดล้อมบนพื้นที่สูง เช่น ผลงานการสำรวจของนายสิงห์ รพีแจ่มจรัส ปกากะญอบ้านหิน
เหล็กไฟ อำเภอจอมทอง

2. กลุ่มชาติพันธุ์ที่เพิ่งจะกล่าวอ้าง “การเป็นกลุ่มชาติพันธุ์” หรือแสดง “การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติ
พันธุ์ตนเอง” ซึ่งแต่ก่อนถูกเข้าใจผิดว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อื่น หรือบางกลุ่มก็ไม่กล้าบอกหรือแสดงการดำรง
อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง หรือบางกลุ่มก็ไม่รู้ประวัติความเป็นมาของกลุ่มตน กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้บาง
กลุ่มจึงไม่มีความต่อเนื่องในการสืบทอดลักษณะวัฒนธรรม(features)อันบ่งบอกการมีอยู่/การดำรงคงอยู่
ของกลุ่ม เช่น การแต่งกาย ซึ่งเป็นลักษณะวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็น”การเป็นกลุ่มชาติพันธุ์”ชัดเจนที่สุด
ถูกหลานรุ่นปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มไม่รู้จักประเพณีการแต่งกายดั้งเดิมของตน ต้องอาศัยการ
ศึกษาวิจัยของนักวิชาการ จึงได้รื้อฟื้นเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของกลุ่มขึ้นมาใหม่ เช่น

กลุ่มชาติพันธุ์ปี่ฮู คนรุ่นปัจจุบันไม่รู้จักเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของปี่ฮูเลย จนกระทั่ง ดร. เคิร์ก เพอร์
สันเข้ามาศึกษาเก็บข้อมูลภาษาปี่ฮูในหมู่บ้านและในประเทศพม่า พวกเขาจึงได้รู้จักเสื้อผ้าการแต่งกาย
ของปี่ฮูซึ่ง ดร. เคิร์กนำจากปี่ฮูในประเทศพม่ามาให้ แล้วพวกเขาก็ได้นำมาใช้เป็นเครื่องแต่งกายของกลุ่มปี่ฮู ใน
เชียงรายมี 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านดอยชมพู ตำบลโป่งแพ อำเภอแม่ลาว บ้านปุยคำ ในอำเภอเมือง และที่
อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย เข้าร่วมเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมือง ในปี พ.ศ.2548 (ผู้ให้ข้อมูล สมชาย วงศ์
ภักดี และชนาภา ตีคำ)

กลุ่มชาติพันธุ์ไตหย่าก็เช่นเดียวกัน ไม่ได้แต่งกายด้วยเสื้อผ้าแบบไตหย่าในชีวิตประจำวัน แต่จะแต่งในโอกาสพิเศษ ทั้งนี้พวกเขาได้รื้อฟื้นการเย็บปักเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายไตหย่าโดยอาศัยเครื่องแต่งกายของพี่น้องไตหย่าในประเทศจีนเป็นแบบ (ผู้ให้ข้อมูล นางอารีย์ หินโชค และนางสุจิน วันชัย) ปัจจุบันกลุ่มได้ตั้งชมรมไตหย่า มีคณะกรรมการชมรมไตหย่าอยู่ที่บ้านน้ำบ่อขาว หมู่ 10 ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย 57220

ในกรณีกลุ่มชาติพันธุ์ดาราอองจะต่างจากไตหย่าและปัฐ พวกเขาเรียกตนเองว่า “ดาราออง” แต่คนภายนอก(ไทใหญ่และพม่า)เรียกพวกเขาว่า “ปะหล่อง” ดาราอองยังคงสืบทอดลักษณะวัฒนธรรมที่บ่งบอกกลุ่มชาติพันธุ์ของตนอยู่ ที่เห็นชัดคือ ผู้หญิงดาราอองยังรักษาสืบทอดประเพณีการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ และพวกเขาก็ยังรักษาปฏิบัติพิธีกรรมความเชื่อของดาราออง เช่น ใจบ้าน หอเมือง พิธีปิดประตูเมืองเปิดประตูเมือง (ผู้ให้ข้อมูล นางคำ นายนวล บ้านปางแดงนอก)

3. กลุ่มชาติพันธุ์ที่เชื่อว่าเป็นกลุ่มที่อาศัยในดินแดนบริเวณนี้มาแต่ก่อนจะมีรัฐไทย ส่วนใหญ่พูดภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาตระกูลไต ได้แก่ กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร เช่น ลเวีอะบ้านละอูบ ตำบลห้วยหอม อำเภอลาน้อย จังหวัดเชียงใหม่ และญัฮกूर กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก เช่น อูรักละไว้ย บ้านแหลมตุ๊กแก ตำบลรัชฎา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต และมอแกน บ้านหินลูกเดียว ตำบลไม้ขาว อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต

ในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยกตัวอย่างมาทั้งสี่กลุ่มนี้ ลเวีอะซึ่งอยู่บนพื้นที่สูง ได้รับผลกระทบจากนโยบายป่าไม้ของรัฐในการใช้ที่ดินและการตั้งถิ่นฐานเช่นเดียวกับกะเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน อาข่า ลาหู่และลีซู และร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมในนามเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยมาตั้งแต่แรก ซึ่งต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์มอแกนและอูรักละไว้ยที่เพิ่งเข้าร่วมกิจกรรมการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิ เพราะประสบปัญหาการสูญเสียสิทธิในที่ดินให้แก่นายทุนที่เข้าไปอ้างสิทธิการครอบครองและปัญหาการทำประมงหลังจากเกิดคลื่นสึนามิ ถล่มชายฝั่งทะเลอันดามันในเดือนธันวาคม พ.ศ.2547 พวกเขาเข้าร่วมมหกรรมชนเผ่าพื้นเมืองครั้งที่ เชียงใหม่ในปีพ.ศ.2550 โดยประสานกับ NGO ทั้งนี้มีข้อนำสังเกตประการหนึ่งคือ ตัวแทนของมอแกนที่ร่วมกิจกรรมมีแต่ผู้หญิงซึ่งผู้นำกลุ่มคือดวงจิต ปราบสมุทร ทั้งนี้ได้รับคำอธิบายว่า พวกผู้ชายต้องออกไปทำงานจับปลา หยุดไม่ได้ มิฉะนั้นจะไม่มีกิน ผู้หญิงจึงออกมาทำกิจกรรมแทน ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อูรักละไว้ยบ้านแหลมตุ๊กแกมีนายสุรัส ประมงกิจเป็นผู้นำกลุ่มในการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ (ดูไม่ ประมงกิจ ให้ข้อมูล)

4. กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกกวาดต้อนมาตอนต้นรัตนโกสินทร์ ในช่วงสร้างบ้านแปลงเมือง กลุ่มนี้มีทั้งกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลไต และตระกูลมอญ-เขมร เช่น ลาวเวียง บ้านเนินขาม อพยพมาจากเวียงจันทน์ มาอยู่อ่างทอง แล้วกระจัดกระจายไปสู่พรรณบุรีอยู่ที่หนองหญ้าไซ จากนั้นก็ได้โยกย้ายต่ออีกจนมาถึงเนินขาม ซึ่งเป็นพื้นที่เนินสูงๆ น้ำไม่ท่วม เหมาะต่อการเพาะปลูก จึงพากันมาตั้งบ้านเรือนที่นี่ ต่อมารุ่นลูกรุ่นหลานก็แยกย้ายกระจายต่อไปยังทับหลวง ทับทัน บ้านไร่ เรียก “ลาวเวียง” เพราะอพยพมาจากเวียงจันทน์ ปัจจุบันตระกูลลาวเวียงบ้านเนินขาม ได้แก่ เรื่องจำปา ศรีเดช ศรีวรรณนา ตระภักดิ์

โช้ทะวืงบ้านหนองม่วง เล่าว่า บรรพบุรุษอพยพมาจากแขวงคำเกิดคำม่วงเมื่อประมาณ 200 กว่าปี เส้นทางการอพยพเดินทางจากแขวงคำเกิดคำม่วงมาขึ้นที่นครพนม แล้วมาตั้งถิ่นฐานที่กาฬสินธุ์ ปัจจุบันยังมีผู้เฒ่าผู้แก่อายุ 85 ปีที่ยังเล่าเรื่องของหมู่บ้านได้อยู่

ไทญ้อบ้านบะหว้านี้แต่เดิมอยู่ที่อำเภอท่าอุเทน แล้วย้ายมาที่อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม จากนั้นได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านบะหว้า ซึ่งหมู่บ้านตั้งตามลักษณะสภาพพื้นที่ที่เป็นแอ่งและมีต้นหว้า โดยคำว่า “บะ” หมายถึง แอ่ง และ “หว้า” หมายถึง ต้นหว้า

ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้กลายเป็น “พลเมืองไทย” มีเชื้อชาติและสัญชาติไทย อย่างไรก็ตาม กลุ่มเหล่านี้ยังคงมีความต่อเนื่องในการสืบทอดลักษณะวัฒนธรรมของตน ทั้งวิถีชีวิต ประเพณี และภาษา ได้แก่ ลาวเวียง ลาวครั่ง ไทเขิน ไทยอง ไทญ้อ ไททรงดำ โช้ทะวืง ไล่กู่สุมาลย์ กะเลิง จากการสอบถามถึงเหตุผลที่เข้าร่วมมหกรรมชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย ผู้ให้ข้อมูลหลายคนกล่าวว่า “พวกเขาไม่ได้มีปัญหาอะไร แต่อยากช่วย” ซึ่งก็สอดคล้องกับสถานะ/ตำแหน่ง(position)ของกลุ่มชาติพันธุ์ กล่าวคือ กลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม เช่น ไททรงดำ(ราชบุรี) ไทเขิน(บ้านสันกำแพงปลา) ลาวเวียง(บ้านเนินขาม) เป็นกลุ่มที่มีการสืบสานประเพณีวัฒนธรรม สามารถรักษาเผยแพร่และแสดงลักษณะวัฒนธรรมของตนจนรู้จักกันดี นั่นคือ “อัตลักษณ์” ของกลุ่ม และในบรรดาสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์นั้น ผู้ให้ข้อมูลได้ชี้แจงว่า “การเป็นชาติพันธุ์” ที่ชัดเจนและแพร่หลายมาก เช่น ลักษณะเฉพาะของผ้าทอของลาวเวียงบ้านเนินขาม ประกอบด้วย ลายสำภา ลายแมงมุมและตา นอกจากนี้ยังมีลายโบราณเป็นลายพญานาค หรือนาคเกี้ยว นาคขอ ขณะที่เสื้อของลาวเวียงก็มีลักษณะพิเศษด้วย เรียก “เสื้อจูดบ่อ(ม่อ?)” เป็นเสื้อผ่าหน้ามีไหมเดินขอบเสื้อโดยตรงชายเสื้อที่ผ่าหน้ามีเส้นไหมหยอยลงมา

หรืออย่างกรณีกลุ่มไช้ทะเลวึ่งบ้านหนองม่วงซึ่งเข้าร่วมงานมหกรรมชนเผ่าที่เชียงใหม่ครั้งแรก และครั้งนี้เป็นครั้งที่สอง กลุ่มไช้ทะเลวึ่งไม่ได้มีปัญหาเชิงชาติพันธุ์เช่นกัน จากการสอบถามเกี่ยวกับการเข้าร่วมมหกรรมของเครือข่ายชนเผ่าฯ คุณศาลา คำเรืองโคตร ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน ได้ย้อนเล่าถึงโครงการวิจัยภาษาของมหาวิทยาลัยมหิดลซึ่งได้เข้าไปศึกษาที่บ้านหนองม่วง เป็นโครงการการฟื้นฟูภาษาวัฒนธรรมของชาวไช้และการพัฒนาระบบภาษาเขียนโดยใช้ตัวอักษรไทย ซึ่งมหาวิทยาลัยมหิดลกับชาวบ้านร่วมมือกัน ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน หลังจากโครงการนี้สิ้นสุดลง ชาวบ้านผู้ร่วม “ทีมวิจัยภาษาไช้ทะเลวึ่ง” ก็ได้ต่อยอดโครงการโดยนำภาษาที่วิจัยนั้นเข้าสู่โรงเรียนเพื่อสอนเด็กๆ แล้วต่อมาก็ทำโครงการสมุนไพรเพื่อสุขภาพโดยเก็บรวบรวมความรู้ จากนั้นทีมวิจัยก็จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนคนสี่เผ่าของตำบลขึ้น คนสี่เผ่านี้ประกอบด้วย ไช้ ญ้อ ภูไทและลาว และโครงการล่าสุดคือ โครงการดูแลผู้บริโภครด้วยสมุนไพร โดยผลักดันนำความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรเข้าไปช่วยดูแลรักษาคนไข้ในโรงพยาบาลชุมชนของตำบล ซึ่งก็ได้รับการยอมรับจากโรงพยาบาล ล่าสุดกระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศให้สมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาการเจ็บป่วย ความสำเร็จของ “ทีมวิจัยภาษาไช้ทะเลวึ่ง” ในโครงการต่างๆ แสดงถึงตำแหน่งที่มั่นคงของกลุ่มไช้ทะเลวึ่ง นั่นคือ การยอมรับองค์ความรู้ของไช้ทะเลวึ่งอย่างเป็นทางการ

ด้วยสถานะ/ตำแหน่ง(position)ที่มั่นคงดังกล่าว การเข้าร่วมกระบวนการกิจกรรมการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้จึงช่วยเพิ่มพลังให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ประสบปัญหา สิ่งที่ผู้เขียนสังเกตเห็นประการหนึ่งคือ ถ้าคุณคณะตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้าร่วมกิจกรรมมหกรรมฯ จะเห็นว่า หลายกลุ่มมีสมาชิกอยู่ในวัยสูงอายุ เช่น อาจารย์อินทร แก้วพรม ประธานกลุ่มไทเขิน อายุ 70 กว่าปี นายสนั่น พันธุ์โสมงค์ ผู้นำกลุ่มไทยอง อายุ 60 กว่าปี ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์ในสามข้อแรกผู้นำหรือตัวแทนส่วนใหญ่อยู่ในวัยหนุ่มสาวหรือวัยทำงานซึ่งนั่นแสดงเป็นนัยให้เห็นถึงเจตจำนงความมุ่งมั่นที่ไม่เท่าเทียมกัน